

Дубасенюк О.А. Сучасні моделі професійної підготовки педагогів-андрагогів // Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: зб.наук ст /за ред. В.Г. Кременя, Н.Г. Ничкало. – К.: Знання України, 2018. – 616 с. – С. 174- 180.

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ-АНДРАГОГІВ

Дубасенюк О.А.

Житомирський державний університет імені Івана Фанка

dubasenyuk@ukr.net

В умовах поширення глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, переходу до суспільства знань велике значення набуває освіта дорослих як чинник суспільного прогресу, конкурентоспроможності держави, розвитку особистості. Поставленні завдання зумовлюють необхідність професійної підготовки педагогів-андрагогів, про що наголошується у документах міжнародної організації ЮНЕСКО та в державних документах України Законах України «Про освіту» (1996), «Про вищу освіту» (2014); законопроектах «Про освіту» (2015), «Про післядипломну освіту» (2014), Концепції розвитку освіти дорослих (2011), Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 рр., Концепції розвитку педагогічної освіти (2016) та ін. На сучасному етапі виникають певні суперечності: між зростаючими освітніми потребами дорослих та незадовільним станом професійної підготовки фахівців для системи освіти дорослих, відсутністю нормативно-правового, наукового, навчально-методичного забезпечення такої підготовки.

В останні десятиліття в Україні значно підвищився інтерес дослідників до проблеми освіти дорослих. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади освіти дорослих (С. Вершловський, М. Громкова, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Н. Протасова, Л. Сігаєва, Т. Сорочан, Т. Шанскова та ін.); проаналізовано особливості розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах (Н. Бідюк, С. Коваленко, О. Огієнко, О. Чугай та ін.). Науковці Т. Кошманова, Л. Пуховська, М. Лещенко, Н. Мукан мають значні напрацювання у сфері педагогічної освіти у США. Висвітлено діяльність андрагога та його функції у роботах С. Архіпової, С. Змейова, О. Кукуєва, Л. Лук'янової, О. Анищенко та ін. [1; 2; 5; 7; 9; 10; 12].

Мета статті: проаналізувати особливості сучасних моделей професійної підготовки педагогів-андрагогів.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо насамперед сутність поняття «професійна підготовка», яка у законі «Про Вищу освіту» тлумачиться як «здобуття кваліфікації за відповідним напрямом або спеціальністю». Існують різні підходи до трактування поняття «професійна підготовка андрагогів» як:

цілеспрямований, поетапний, модельований, системний процес навчання, що спирається на андрагогічні принципи й технології, метою якого є створення певних умов для реалізації потреб конкретних груп фахівців (О. Кукуєв); як сукупність наперед запланованих і розроблених заходів навчання і виховання майбутнього фахівця з організації навчання дорослих (Л. Лук'янова) [7]. О. Огієнко наголошує, що професійна підготовка дорослих суттєвого відрізняється від підготовки вчителів різних вікових груп. Відтак, «професійну підготовку фахівця-андрагога науковці розглядають як цілеспрямований системний процес навчання, результатом якого є формування професійної компетентності педагога для дорослих, необхідної для ефективного навчання дорослих в різноманітному освітньому середовищі» [8, с. 34]. При цьому автори підкреслюють, що професійна підготовка андрагога характеризується децентралізацією, гнучкістю, забезпеченням принципу рівності можливостей, різноманітністю форм фінансуванням, повагою до особистості кожного, заснованою на індивідуальних досягненнях [8, с. 47].

З метою отримання нового знання, цілісної інформації про досліджуваний об'єкт та для організації, вивчення та вдосконалення професійної підготовки фахівців у галузі освіти дорослих було обрано метод моделювання, наукове обґрунтування якого представлено у працях С. Архангельського, В. Афанасьєва, В. Венікова, Б. Глінського, С. Гончаренка, Ю. Конаржевського, І. Новика, В. Штоффа, Ю. Шапрана та ін. У цілому моделювання визначається як метод опосередкованого пізнання, при якому для отримання інформації про досліджуваний об'єкт, явище чи систему досліджується допоміжний абстрактний об'єкт або структура, які мають певну відповідність з реальними явищами і замінюють оригінали в отриманні узагальнених знань. Такий підхід дає змогу вивчати процес або явище до його реалізації. Послугуючись методом моделювання, С. Гончаренко зазначає, що «сутність моделювання полягає у встановленні подібності явищ (аналогій), адекватності одного об'єкта іншому в певних відношеннях і на цій основі перетворення простішого за структурою і змістом об'єкта в модель складнішого (оригінал)» [3, с.119].

Проаналізуємо особливості сучасних моделей професійної підготовки педагогів-андрагогів. За В. Міхєєвим модель професійно-педагогічної підготовки вчителя може бути представлена в єдності кількох аспектів її застосування, а саме гносеологічного, як елемент процесу пізнання цього педагогічного явища; загальнометодологічного, оскільки існує необхідність оцінювати зв'язки і відношення як між компонентами професійно-педагогічної освіти (когнітивним, компетентнісний, аксіологічним, рефлексивний та ін.), так і між характеристиками стану їх сформованості у процесі розвитку досліджуваного феномена.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури у сфері освіти дорослих ми виділяємо такі основні моделі: компетентнісну, когнітивну, людино-центровану, комунікативну, рефлексивну (рис.1).

Компетентнісна модель професійної підготовки педагога-андрагога передбачає домінування компетентнісних характеристик педагога в структурі його підготовки. У змісті компетентнісної моделі найбільш вагоме місце займають професійні компетенції, яким у науковій літературі приділено особливу увагу при її проектуванні. Компетентнісний підхід спрямовується на формування готовності ефективно використовувати знання, уміння,

Рис.1. Сучасні моделі професійної підготовки педагога-андрагога

навички, цінності, психологічні особливості людини, а також інформаційні, людські та матеріальні ресурси для досягнення поставленої мети [4; 6, с. 56]. Окреслений підхід означає насамперед орієнтацію на результати навчання в його діяльнісному вимірі. У науковій літературі представлено визначення компетентності фахівця-андрагога, що використовують різні підходи. І. Есмаа виділяє компетентність учителя, що володіє необхідними знаннями, уміннями та мотивацією для здійснення ефективного навчання. Ученим виокремлено: компетентність організатора навчання, що планує, здійснює та оцінює процес навчання; компетентність дослідника, що характеризується здатністю систематизувати та застосовувати академічні знання; компетентність громадського діяча як готовність проявляти якості лідера, аналітика та законодавця; компетентність носія культури, що полягає в здатності здійснення успішного міжкультурного спілкування. Дж. Хеншке виділяє

п'ять складових системи підготовки педагогів у сфері освіти дорослих: отримання знань щодо особливостей дорослого учня, етапів навчального процесу, методів та прийомів навчання та розвиток здатності практично застосовувати свої знання. Йдеться про ключові компетентності, які необхідні для успішної діяльності фахівця у змінюваному сучасному середовищі. Так, Д. Претт виділяє такі ключові компетентності андрагога: вміння встановлювати ділові взаємовідносини з дорослими учнями; усвідомлювати відповідальність за процес навчання; здійснювати моніторинг результативності навчання та намічати подальші цілі; розподіляти ролі під час навчального процесу і здійснювати контроль за процесом навчання [8, с. 59]. На особливу увагу заслуговують розроблені американськими вченими (Д. Файнголд, А. Спенсер) «Компетентності XXI-го століття». Ними виокремлено 16 компетентностей, що представлено у контексті п'яти категорій: аналітичні вміння, міжособистнє спілкування, працездатність, обробка інформації та здатність до змін. В Європі ключові компетентності фахівця-андрагога об'єднують у такі групи: здатність до особистісного та професійного розвитку; предметні знання та володіння методикою викладання, здатність використовувати навчальні ресурси з метою задоволення навчальних потреб дорослих, проводити оцінювання результатів навчання; організовувати навчання дорослих у групах, створювати атмосферу, що сприяє підвищенню мотивації дорослих [8, с. 63; 67].

Когнітивна модель відображає установку дослідників на домінування інтелектуальних процесів у професійній підготовці педагогів-андрагогів. Педагог-андрагог має бути глибоко обізнаним з особливостями навчання дорослих та вміти використовувати набуті знання у певному освітньому середовищі. Важливим є використання цих знань для власного професійного й особистісного розвитку самого педагога-андрагога. Цей тип моделі реалізує, насамперед, когнітивний компонент. Будь-яка пізнавальна діяльність – педагогічна, економічна, соціальна – завжди потребує необхідності розгляду якісної своєрідності її когнітивних схем, під якими розуміємо, перш за все, особливості виокремлення й опрацювання індивідом інформації при розв'язуванні пізнавально-професійних задач, спрямованих на стимулювання його пізнавально-професійної активності. Формування когнітивних схем залежать від віку, освіченості, індивідуально-психологічних особливостей, характеру професійної діяльності дорослих. Під ними розуміємо внутрішні психолого-педагогічні умови, що впливають на процес і успішне виконання тієї чи іншої пізнавально-професійної діяльності. На важливості диференціації когнітивної сфери як необхідного фактору здійснення успішної діяльності наголошували такі сучасні педагоги та психологи, як О. Бодальов, В. Романець, С. Єфіменко, С. Сисоєва. Теорія когнітивної моделі професійної підготовки педагога-андрагога має розглядатися, насамперед, у площині психологічної науки, що зумовлює більш детальне висвітлення психологічних когнітивних механізмів диференційованого особистісного і професійного розвитку як андрагога, так і дорослого учня. Отже, метою розвитку фахівців

у галузі освіти дорослих є формування розвиненого педагогічного мислення андрагога як підґрунтя його професійної підготовки. До змісту та основних характеристик інтелектуального розвитку педагога-андрагога можна віднести його ерудицію, наукові знання, педагогічний світогляд, розвинене професійно-педагогічне мислення, формування відповідного когнітивного стилю педагога, його здатність до засвоєння когнітивних схем (особливості вичленення й опрацювання педагогом інформації при розв'язуванні пізнавально-професійних задач, спрямованих на стимулювання його пізнавально-професійної активності). Результатом має стати креативне педагогічне мислення андрагога, стимулювання пізнавальних процесів.

Людино-центрована модель, що ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого підходу, передбачає розвиток професійно й особистісно-значущих якостей майбутнього андрагога. На думку сучасних психологів (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, В. М'ясищев, Р. Немов, О. Киричук, В. Роменець, Т. Яценко та ін.), особистість характеризується такими ознаками: індивідуальні фізичні якості; психічні процеси особистості; індивідуальний тип темпераменту та характер; особистісні потреби, інтереси та мотивація; індивідуальний рівень здібностей. З погляду К. Кросса андрагог має усвідомлювати фізіологічний, соціокультурний, психологічний виміри особливостей дорослих. Слід урахувати потреби дорослих, зокрема ієрархічну послідовність потреб, а також внутрішню мотивацію, що зумовлена потребою самореалізації А. Маслоу; освітні потреби, які поділяються на індивідуальні потреби особистості, соціальне та державне замовлення (Е. Еріксон), при цьому індивідуальні потреби дорослого в галузі освіти інтегрують потенціал особистісної, соціальної та професійної успішності. С. Змейов акцентує увагу на задоволення потреб дорослої людини у самовдосконаленні, потреби суспільства у формуванні соціально активної та гнучкої особистості, що передбачає її розвиток. Отже, навчання слід змінити відповідно до потреб дорослих. Безумовно, слід урахувати особливості дорослої людини (С. Змейов): усвідомлення себе як самостійної, самокерованої особистості; наявність життєвого досвіду як джерело у процесі навчання; мотивація дорослого зумовлена необхідністю вирішити життєво важливі проблеми та досягнути певної мети; бажання реалізувати отримані під час навчання знання, уміння та якості; зумовленість навчальної діяльності дорослого часовими, просторовими, професійними, побутовими та соціальними факторами [5].

Комунікативна модель. До ключових понять окресленої моделі можна віднести: «комунікативна компетентність педагога-андрагога», «міжкультурна компетентність педагога-андрагога», «готовність андрагога до формування комунікативної компетентності дорослих», «взаємодія», «комунікація», «готовність андрагога до комунікативної взаємодії», «міжособистісна взаємодія», «підготовка педагога-андрагога до міжособистісної взаємодії» тощо. Нині особлива роль у професійній підготовці педагога-андрагога приділяється міжкультурній компетентності в умовах полікультурності світу,

коли виникає потреба поглибити знання про інші країни та оволодіти іноземними мовами. У сучасних умовах у закладах вищої освіти зростає чисельність студентів-іноземців. Виникає і такий феномен як корпоративна культура, що враховує культурні розбіжності між працівниками, академічна мобільність, розвиток інноваційних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, поширюються міграційні процеси. Тому здатність до міжкультурної комунікації – потреба часу, що сприяє створенню сприятливого полікультурного середовища. Л. Самовар визначає міжкультурну комунікацію як спілкування між людьми з різним сприйняттям культури та системою символів. Комунікація ґрунтується на принципах кооперативного навчання: позитивної взаємозалежності (успіх кожного пов'язаний з успіхом інших); персональної відповідальності (кожен відповідає за певну частину роботи і робить свій внесок у спільну справу); принцип рівної участі (кожен має таку відповідальність та права, як і інші; принцип одночасної взаємодії (виконання завдання відбувається усіма учасниками одночасно за обмежений термін часу) (С. Кейган). До переваг кооперативного навчання віднесено створення атмосфери співпраці, спільне обговорення проблеми, створення ситуації успіху для всіх учасників навчання [8, с. 88].

Рефлексивна модель. Рефлексія постає важливим інструментом навчання дорослих та відкриває можливості для усвідомлення сутності двобічності процесу навчання як дорослого учня, так і педагога-андрагога. Рефлексія допомагає регулювати свій стан, керувати своїми емоціями та почуттями, аналізувати існуючі якості та навички, визначати пріоритети розвитку умінь і оцінювати результати як складові професійного розвитку педагогів для дорослих. Учені застосовують рефлексивний підхід до процесу підготовки педагога-андрагога, його професійно-особистісного саморозвитку. При цьому ставиться складна діагностична задача: вивчення не тільки стану досліджуваної проблеми, але й оцінки тих перетворень, які відбулися за певний період часу в системі освіти дорослих. Важливо з'ясувати не тільки, яких знань набув педагог, а те, якою мірою ці знання вплинули на формування певних компетенцій, необхідних для його особистісного саморозвитку та продуктивної професійно-педагогічної діяльності. Відзначимо, що відома модель Д. Колба включає також рефлексивне спостереження, що є частиною процесу навчання з досвіду, яке аналізується з різних позицій. Стати рефлексуючим практиком педагогом з освіти дорослих, за Г. Діном, можливе, здійснивши три кроки: отримання знань та розвиток умінь (підвищення кваліфікації, відвідання конференцій і семінарів, самоосвіта, спостереження, обмін досвідом); здійснення нових проектів (участь у нових проектах, що дають змогу перевірити та вдосконалити отриманні вміння розв'язання проблем, розвивати критичне мислення): навчання з досвіду (проведення рефлексії, адже навчання з досвіду неможливе без осмислення дій усіх учасників навчального процесу). Крім того рефлексивний аналіз має використовуватися з метою об'єднання зусиль викладачів для спільного пошуку найкращих стратегій управління дорослими, проведення оцінювання, спостереження, а також з

метою позбутися стереотипних звичок, використання репродуктивних методів, перегляду своїх позицій у процесі викладання, упровадження у практичну діяльність інноваційних методів, які відповідають потребам дорослих. С. Сисоєва вважає, що перевагу у навчанні слід надавати інтерактивним методам та технологіям навчання, які сприяють розвитку партнерських відносин [11], а також кооперативному навчанню, особливо у гетерогенних групах. Зазначимо, що в процесі кооперативного навчання, зокрема на завершальному етапі використовуються рефлексивні роздуми, підведення підсумків, обговорення утруднень при виконанні завдань.

Висновки. Визначено актуальність проблеми професійної підготовки педагогів у галузі освіти дорослих. Результативність такої діяльності передбачає рух від постановки мети до навчальної діяльності, а також планування, організацію, відбір відповідних методів, технологій навчання, різні види комунікацій, контролю й оцінюванню знань. Виокремлені моделі (компетентнісна, когнітивна, людино-центрована, комунікативна, рефлексивна) описують різні аспекти професійної підготовки педагога-андрагога і разом з тим створюють цілісний освітній простір для підвищення її ефективності. Таким чином, застосування комплексу моделей дає змогу всебічно підготувати сучасних фахівців у галузі освіти дорослих, спрямувати їх на оволодіння основами професійної майстерності та досягнення акме-вершин.

Література:

1. Архипова С. П. Основи андрагогіки : навчальний посібник / С. П. Архипова. – Черкаси ; Ужгород, 2002. – 158 с.
2. Вершловский С. Г. Непрерывное образование (историко-теоретический анализ феномена) / С. Г. Вершловский. – СПб : Санкт-Петербургская академия постдипломного педагогического образования, 2007. – 148 с.
3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. / С. У. Гончаренко – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании : авт. версия / И. А. Зимняя. – М. : Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов, 2004. – 40 с.
5. Змеев С. И. Андрагогика. Основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев. – М.: ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
7. Лук'янова Л. Б. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні / Л. Б. Лук'янова. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – 24 с.

8. Огієнко О. І. Чугай О.Ю Професійна підготовка фахівців у г: американський досвід : монографія / О.І. Огієнко, О.Ю. Чугай. – К.: «Центр учбової літератури», 2017. – 224 с.
9. Освіта дорослих : теоретичні і методологічні засади : [монографія] / авт. кол.: Л. Б. Лук'янова, Л. Є. Сігаєва, О. В. Аніщенко та ін. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 272 с. <http://lib.iitta.gov.ua/11193/>
10. Сігаєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ ст.. – початок ХХІ ст.) : монографія / Л. Є. Сігаєва ; за ред. С. О. Сисоєвої / АПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – К. : ТОВ “ВД «ЕКМО»”, 2010. – 420 с. 284.
11. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навчально-методичний посіб ; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К. : ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.
12. Шанскова Т. І. Професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти: теорія і методика / Т. І. Шанскова ; за ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. – 384 с.